

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

Gönül Dağı Dizisindeki Kıssa ve Hikâyeler Üzerine Bir İnceleme

A Study on Parables and Stories in the Gönül Dağı TV Series

Gülay KARAMAN¹ ve Belda KARA²

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gkaraman@bartin.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1575-0229

² Mezun Öğrenci, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, karaabelda@gmail.com, orcid.org/0009-0007-3375-2849

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
06.02.2025
Kabul/Accepted:
31.03.2026

DOI:

10.18069/firatsbed.1634538

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk edebiyatı,
gelenek, kıssa ve hikâyeler,
televizyon, Gönül Dağı
dizisi.

Keywords

Classical Turkish literature,
tradition, parables and
stories, television, Gönül
Dağı series.

ÖZ

Günümüzde kültür aktarımının en etkili yollarından biri televizyondur. Geçmiş dönemlerde insanımızın hayatını zenginleştiren, sözlü kültür ve klasik Türk edebiyatı geleneğinin önemli bir parçası olan kıssa ve hikâyeler günümüzde televizyon dizileriyle ekranlara taşınmaktadır. “Bozkırda Bir Anadolu Masalı” sloganıyla 2020’de TRT 1 ekranlarında yayın hayatına başlayan Gönül Dağı dizisi, Anadolu insanının gelenek ve göreneklerine ayna tutmasıyla benzerlerinden ayrılmaktadır. Dizide Yûsuf u Züleyhâ, Mahmûd ile Ayâz, Şem’ u Pervâne gibi klasik Türk edebiyatı metinlerinde sıklıkla yer verilen bazı kıssa ve hikâyelerin anlatılması dikkat çekmektedir. Bu makalede, Gönül Dağı dizisinin 1-65. bölümlerinde yer verilen kıssa ve hikâyeler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın amacı, geçmişten günümüze Türk kültürü ve edebiyatında önemli bir yeri olan kıssa ve hikâyelerin dizideki yansımalarını ortaya koymak, Gönül Dağı dizisi örnekleminde televizyon dizilerinin gelenekteki dinî, tasavvufî ve edebî birikimi günümüz insanına aktarmadaki katkısını incelemektir. Araştırma kapsamında dizide toplam 22 anlatı tespit edilmiş; bunlardan 5’inin peygamber kıssası, 10’unun dinî-tasavvufî-ahlaki hikâye, 2’sinin aşk hikâyesi, 5’inin de efsane türünde anlatılar olduğu görülmüştür. Peygamber kıssaları ile ilgili anlatılar büyük oranda Kur’ân-ı Kerim’e dayanırken konusunu ve ilhamını Mesnevî, Mantıku’t-tayr, Sözlür gibi dinî-tasavvufî gelenekte önemli bir yeri olan eserlerden alan hikâyeler de vardır.

ABSTRACT

Today, one of the most effective ways of cultural transmission is television. Parables and stories, which enriched our people’s lives in the past and were an important part of the oral culture and classical Turkish literature tradition, are nowadays brought to the screens through television series. The Gönül Dağı series, which started broadcasting on TRT 1 screens in 2020 with the slogan “An Anatolian Tale in the Steppe”, differs from its counterparts by mirroring the traditions and customs of the Anatolian people. It is noteworthy that the series tells some parables and stories that are frequently included in classical Turkish literature texts such as Yûsuf u Züleyhâ, Mahmûd and Ayâz, Şem’ u Pervâne. In this article, the parables and stories in chapters 1-65 of the Gönül Dağı series were examined using the content analysis method. The aim of the research is to reveal the reflections of parables and stories, which have an important place in Turkish culture and literature from past to present, and to examine the contribution of television series in transferring the religious, mystical and literary knowledge in the tradition to today’s people, in the example of the Gönül Dağı series. Within the scope of the research, a total of 22 narratives were identified in the series; 5 of them were prophetic stories, 10 were religious-mystical-moral stories, 2 were love stories, and 5 were legendary narratives. While the narratives about prophetic stories are largely based on the Quran, there are also stories that take their subject and inspiration from works that have an important place in the religious-mystical tradition, such as Mesnevî, Mantıku’t-tayr, Sözlür.

Atf/Citation: Karaman, G. ve Kara, B. (2026). Gönül Dağı Dizisindeki Kıssa ve Hikâyeler Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 2, 605-622.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Gülay KARAMAN, gkaraman@bartin.edu.tr

1. Giriş

Kıssa ve hikâyelerin geçmişten günümüze Türk kültürü ve edebiyatında önemli bir yeri olmuştur. Özellikle kitle iletişim araçlarının olmadığı eski dönemlerde kıssa ve hikâyeler toplum hayatında önemli işlevlere sahiptir. Kıssahan, meddah, âşık vb. adlarla anılan söz ustaları köy, kasaba ve şehirlerdeki meydan, kahvehane, köy odası ve konaklarda toplanan halka kıssa ve hikâyeler anlatır, onları güldürüp eğlendirirler. Hz. Ali cenkleri, Yûsuf kıssası, *Ferhâd ile Şîrin* gibi kahramanlık, din, tasavvuf ve aşk konulu çeşitli anlatıları sözlü olarak icra ederler. Hoşça vakit geçirme ve eğlenmenin yanı sıra kıssa ve hikâyelerin en temel işlevi halkı eğitmek ve çeşitli konularda bilgilendirmektir. Her anlatışta yeni bir şeylerin eklenip anlatıcı ve dinleyicilerin bilgi ve beklentileriyle şekillenen bu sözlü ürünler insanların sosyalleşmesini ve ortak bir kültür ve bilince sahip olmalarını sağlar. İletişimin sözlü kanallardan gerçekleştiği, yazı ve matbaanın kullanılmadığı bu kültürü Walter J. Ong, “birincil sözlü kültür” olarak nitelendirir (2014: 23).

Kıssa ve hikâyeler duygu ve düşüncelerin etkili bir biçimde aktarılması ve kolay anlaşılması için bir araç olarak kullanılır. Muhatabına belli bir konuda bir şeyler vermek isteyen şair/yazar, düşüncelerini kıssa ve hikâyeler ile somutlaştırır. Böylece okuyucu ve dinleyici, eseri hem sıkılmadan zevkle takip eder hem de verilmek istenen mesajı daha kolay anlar. Halkı eğitme, insanlara yol gösterme amacına yönelik olarak kıssa ve hikâyeler nasihat, pend, öğüt ve hikmet kavramları ile yakından ilişkilidir. Arapça “nasihat”, “vaaz”, “hikmet” ve Farsça “pend” kelimeleri en genel anlamıyla Türkçe “öğüt” kelimesine karşılık gelir ve didaktik üslubun vazgeçilmez bir parçası olarak gelenekte yerini bulur. Türk kültürü ve edebiyatının her safhasında nasihat ve hikmet olduğu gibi “kıssadan hisse” sadedinde sıklıkla yer verilen kıssa ve hikâyelerin didaktik üslubun şekillenmesinde ve sanatlı, etkili bir tarza dönüşmesinde önemli bir rolü olduğu muhakkaktır.

Kıssahanlar ve meddahlar tarafından anlatılan, şair ve müelliflerin manzum veya mensur olarak kaleme aldıkları kıssa ve hikâyelerin önemli bir kısmı müstakil birer eser konumundadır. *Kur’ân-ı Kerîm*’deki Yûsuf kıssasının kaynaklık ettiği *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîleri bunlardandır. Diğer taraftan divânlar, mesnevîler, menâkıb-nâmeler, nasihat-nâmeler, dinî-tasavvufi eserler başta olmak üzere gelenekte yer alan hemen her türlü eserde belli amaç ve işlevler doğrultusunda kıssa ve hikâyeler anlatılır ya da bunlara göndermeler yapılır. Bu anlamda klasik Türk edebiyatı metinlerinin önemli bir kaynağını kıssa ve hikâyeler oluşturur. Geçmişte sözlü veya yazılı kültürde muhtelif eserlere konu olan kıssa ve hikâyeler, Tuğluk ve Ciğâ’nın da belirttiği gibi, geleneği yaşatmanın yanı sıra insani ve evrensel değerleri yansıtmaları sebebiyle günümüz insanı için de yol göstericidir (2018: 20). Günümüzde kıssa ve hikâyeler sözlü ve yazılı kültürün yanında radyo, televizyon, internet gibi elektronik ortamlarda da kendine yer bulmuştur. Bunlardan televizyon teknolojik imkânlar, görsellik ve işitsellik sayesinde geniş kitlelere ulaşma kapasitesine sahiptir. Nebi Özdemir’in deyişiyle “*Medya, Türk kültürünün ve dolayısıyla yazılı ve sözlü edebiyat belleğinin temel icra, yaşam ve geliştirme ortamı olarak işlev görmektedir.*” (2008: 287). Walter J. Ong; teknolojik araçların “sözlü” nitelikleri, üretim ve işlevi esas itibarıyla yazı ve metinden ortaya çıktığı, daha sonra konuşma diline dönüştüğü için bu yeni ortamı “ikincil sözlü kültür” olarak tanımlar (2014: 23-24). Ong’a göre ikincil sözlü kültür, birçok yönüyle birincil olana çok benzer ancak bir taraftan da hiç benzemez. Yazı ve matbaa kişiyi okuduğu metinle baş başa bırakıp yalnızlaştırırken birincil ve ikincil sözlü kültürde dinleyiciler güçlü bir grup bilinciyle birleşirler. Öte yandan ikincil sözlü kültürün bir araya getirdiği dinleyici grubu birincil sözlü kültürünkünden kat kat fazladır, artık dünya bir köy hâline gelmiştir. Bu da sözlü kültürün eski devirlerdeki konumuna yaklaşan bir yükseliş demektir (2014: 161-162).

Toplumlar kendi tarih, kültür ve edebiyatlarından beslenen televizyon programları aracılığıyla milli kültürlerini unutulmaktan koruyup gelecek kuşaklara aktarırlar. Bu anlamda Türkiye’de TRT’nin son yıllarda yaptığı olduğu yayınlar dikkate şayandır. Özellikle TRT 1’de yayınlanan dizi ve programlarda tarihî şahsiyetlerin hayatları, kıssa, hikâye ve şiirlere yer verildiği görülmektedir. TRT 1’de cumartesi akşamları ekranlara gelen Gönül Dağı dizisi Türk kültürü, âdet ve geleneklerinden beslenmesi, kıssa ve hikâyelere yer vermesi bakımından dikkat çeken yapımlardan biridir. Gönül Dağı dizisi, “Bozkırda Bir Anadolu Masalı” sloganıyla TRT 1’de 17 Ekim 2020’de yayın hayatına başlamıştır. Ekranlarda 3. sezonunu tamamlayan dizi 4. sezonda da devam etmektedir. Dizide *Yûsuf u Züleyhâ*, *Mahmûd ile Ayâz*, *Şem’ u Pervâne* gibi klasik Türk edebiyatı metinlerinde sıklıkla yer verilen bazı kıssa ve hikâyelerin anlatılması dikkat çekmektedir. Kimi zaman da yine bir anlatı ya da bir şiir içerisinde bu kıssa ve hikâyelere göndermeler yapıldığı görülmektedir. Diziyle birlikte tekrar gündeme gelen kıssa ve hikâyeler ilgiyle karşılanmış, söz konusu kıssa ve hikâyelerin kaynaklarına yönelik bir merak oluşmuştur. Tamamen dinî içerikli bir dizi olmamasına rağmen gündelik hayata konu olan

olayları, aktarılan kıssa ve hikâyeler aracılığıyla dinî, tasavvufî açıdan ele alması diziyi farklı kılmaktadır. Dizide tasavvuftaki insan-ı kâmil olgusu dizi oyuncularını üzerinden işlenmektedir. Bilge bir kişilik olan Ciritçi Abdullah karakteri, çıktığı yolculuklarda anlattığı kıssa ve hikâyelerle kişilerin manevî gelişimlerine rehberlik etmektedir. Dizide yer alan kıssa, hikâye ve şiirlerin yanı sıra söz konusu edilen şahsiyetler de izleyicide merak uyandırmış ve dizi çeşitli araştırmalara konu olmuştur.

Son yıllarda Gönül Dağı dizisini konu alan akademik çalışmaların arttığı görülmektedir. Dizi üzerine üç yüksek lisans tezinin hazırlandığı tespit edilmiştir (İlhan, 2024; Kaya, 2022; Yılmaz, 2024). Sare Kaya (2022), tezinde Gönül Dağı ve Yasak Elma örnekleri üzerinden televizyon dizilerini din ve değerler psikolojisi bakımından incelemiştir. Araştırma, Gönül Dağı ve Yasak Elma dizilerinin ilk 15 bölümünden elde edilen verilere dayanmaktadır, daha sonra makale olarak da yayımlanmıştır (Kaya ve Kımtır, 2022). Yağız İlhan (2024) halk kültürü unsurları açısından bir inceleme yapmış, Asena Tuğçe Yılmaz (2024) ise tezinde Gönül Dağı dizisi örneğinde medyanın sözlü kültürü aktarmadaki rolünü incelemiştir. Gönül Dağı dizisini konu alan makalelerden üçü çalışmanın konusu açısından dikkat çekmektedir (Aslantaş, 2021; Baştürk Soydemir, 2023; Kaya ve Kımtır, 2022). Miyase Aslantaş (2021) makalesinde kültürel öğeler bağlamında Gönül Dağı dizisini ele almıştır. Hatice Baştürk Soydemir (2023) ise dizi kahramanlarından Ciritçi Abdullah'ı halk anlatılarındaki bilge tipinin bir temsilcisi olması bakımından incelemiştir. Yılmaz'ın (2024) bahsi geçen tezinde metinlerarasılık bağlamında kısmen değinilen bir konu olmasının dışında dizideki kıssa ve hikâyeler üzerine yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu makalede, Gönül Dağı dizisinin 1-65. bölümlerinde yer verilen kıssa ve hikâyeler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi, Karasar'ın ifadesiyle "(...) belli bir metnin, kitabın, belgenin belli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacı ile yapılan bir taramadır." (2002: 184). İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etmeye yarayan bir tekniktir. İletişim ortamı görevi gören yazılı, sözlü, görsel her türlü kayıt ve belge, metin olarak değerlendirilir. Buna göre kitap, makale, rapor, tutanak gibi yazılı ve basılı belgelerin yanı sıra fotoğraflar, filmler, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereçler, binalar, sanat eserleri vb. de metin tanımının kapsamı içinde yer alır (Karasar, 2002: 183). Belli bir senaryoya dayanan diziler de esasında birer yazılı metindir ve aynı zamanda video kayıdır. İçerik analizi ile metin ve videolardaki derin anlamlar ortaya koyulur, ayrıntılı şekilde incelenir. Araştırmanın kapsamı Gönül Dağı adıyla yayınlanan dizinin 65 bölümüyle sınırlıdır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi büyük ölçüde dizi bölümlerinin izlenmesi ayrıca kıssa ve hikâyelere yönelik malzemenin derlenmesine bağlıdır. Bu doğrultuda dizinin 1-65. bölümleri izlenerek tespit edilen kıssa ve hikâyeler deşifre edilmiştir.

Araştırmanın amacı kıssa ve hikâyelerin dizideki yansımalarını ortaya koymak, Gönül Dağı dizisi örneğinde televizyon dizilerinin gelenekteki dinî, tasavvufî ve edebî birikimi günümüz insanına aktarmadaki katkısını incelemektir. Dizide kaynağını gelenekten alan kıssa ve hikâyeler belirlenip bunların gelenekle olan bağı, gelenekle örtüşen ya da farklılaşan yönlerinin tespitine çalışılacaktır. Bu araştırma, dizinin kıssa ve hikâyeler ve onlara yapılan göndermeler sayesinde genişleyip derinleşen anlam zenginliğini ortaya koyacağı gibi dizilerin geleneğin yeniden üretilmesi ve aktarılmasındaki rolüne de katkı sunacaktır.

2. Gönül Dağı Dizisindeki Kıssa ve Hikâyeler

Gönül Dağı; Anadolu insanının kültürünü, âdet ve geleneklerini yansımasıyla benzerlerinden ayrılan dram türünde bir aile dizisidir. Cumartesi akşamları TRT 1'de yayınlanan Gönül Dağı, "Bozkırda Bir Anadolu Masalı" sloganıyla 17 Ekim 2020'de yayın hayatına başlamıştır. İlk bölümünden itibaren ilgiyle takip edilen ve izlenme rekorları kıran dizi¹, ekranlarda 3. sezonunu tamamlayıp 4. sezonda da devam etmektedir. Yozgatlı yazar Mustafa Çiftçi'nin hikâyelerinden ilham alan dizinin senaryosu Ali Asaf Elmas, Teoman Gök ve Mustafa Becit'in imzasını taşır. Dizi, Gedelli adında bir kasabada yaşayan insanların; icat tutkunu Taner, Veysel ve Ramazan adında üç kuzenin bozkırın ortasındaki zorlu hayatlarını, aşklarını ve mücadelelerini konu alır. Dizideki araçların 66 plaka olması; Taner, Veysel ve Ramazan'ın icat ettikleri uçağın 66 adımı taşıması (Foto 1) diziyi konu olan olayların Yozgat'ta geçtiğini göstermektedir. Her ne kadar dizide mekân, izleyiciye Yozgat olarak yansıtılsa da dizinin çekimleri Eskişehir Sivrihisar'da gerçekleştirilmektedir. Gedelli de aslında Niğde'de bir köydür. Bozkır hikâyeleriyle diziyi ilham veren Mustafa Çiftçi'ye hürmeten mekânın Yozgat olarak seçildiği anlaşılmaktadır.

¹ Dizinin izlenme oranları ile ilgili olarak bk. Aslantaş, 2021: 447-448.

Foto 1. Amca oğulları ve icatları 66.

Diziye adını veren Gönül Dağı, Gedelli kasabasında, bozkırda yükselen efsanevi bir dağdır (Foto 2). Dizinin bilge karakteri Ciritçi Abdullah, Gönül Dağı'nı “O dağ bizim meçhullerimizi sığdırdığımız dağ, o dağ bizim masallarımızı dayadığımız dağ.” (65. Bölüm) sözleriyle anlatır. Taner'in anlatımıyla başlayan ilk bölümde Gönül Dağı ve Ciritçi Abdullah izleyiciye tanıtılır:

Dedem Ciritçi Abdullah, sert adamdı ama gülümsedi mi tutuverirdi kalbinden insanı. Hayal kurmayı biz ondan öğrendik; yılık atlarını, bozkırın masallarını, karınca katarı gibi geçip giden trenleri, o trenlerle uzaklardaki babama selam yollamayı ve Gönül Dağı'nı. Gönül Dağı'nın hikâyesini en güzel dedem anlatırdı (1. Bölüm) (Foto 3).

Foto 2. Gönül Dağı.

Foto 3. Ciritçi Abdullah ve torunları.

Ciritçi Abdullah, Gönül Dağı'nın hikâyesi gibi başka hikâyeler de anlatır. Dizi bu yönüyle geleneğe yaslanır, geçmişle bugün arasında köprüler kurar.

Araştırma kapsamında Gönül Dağı dizisinin ilk 65 bölümü izlenmiş, kısa ve hikâyeler tespit edilerek incelenmiştir. Kıssa ve hikâyeler dizide bazen genel hatlarıyla bir bütün olarak anlatılmış bazen de bağlam içerisindeki kelime, ifade ve cümlelerle hikâyeye gönderme yapılmıştır. Tespit edilen kıssa ve hikâyeler, konuları ve kaynakları bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Bazıları, kaynağını gelenekten alsa bile televizyona uyarlanırken değişikliğe uğrayabilmiştir. Kıssa ve hikâyelerin yaslandıkları gelenekler de farklılık göstermektedir. Nitekim kıssa ve hikâyelerin önemli bir kısmını klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde değerlendirmek mümkün iken bazıları halk edebiyatı geleneği ve sözlü kültürde bazıları da popüler kültürde kendisine yer bulur. Bu çalışmada, kaynaklarda yer verilen tasniflerden² de yararlanmak suretiyle Gönül Dağı dizisinden elde edilen malzeme doğrultusunda bir tasnif yapılmıştır. Buna göre dizide tespit edilen kıssa ve hikâyeleri konuları bakımından peygamber kıssaları, dinî-tasavvufi-ahlaki hikâyeler, aşk hikâyeleri ve diğer hikâyeler olmak üzere temelde dört başlık altında değerlendirmek mümkündür. Araştırma doğrultusunda dizide toplam 22 anlatı tespit edilmiştir. Bunlardan 5'i peygamber kıssası, 10'u dinî-tasavvufi-ahlaki hikâye, 2'si aşk hikâyesi, 5'i de diğer hikâyeler kapsamındadır. Sözlü kültür ürünlerinden olan efsaneler, “diğer hikâyeler” başlığı altında ele alınmıştır.

² Klasik Türk edebiyatında hikâyeler; kaynakları, konuları, şekilsel özellikleri, nitelikleri, kahramanların durumu gibi ölçütler doğrultusunda çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Kavruk, 1998: 12-14; Levend, 1968: 72-73.

2.1. Peygamber Kıssaları

“Hikâye, rivayet, vaka, haber” gibi anlamlara gelen kıssa; *Kur’ân-ı Kerîm*’deki tarihî kişiler ve onların başlarından geçen olayları konu alan haberler ve buna dair olan ilmin adıdır (Şengül, 2022: 498). Hikâye ise gerçek veya hayalî konu ve olayları kendine has bir üslupta anlatan edebî eserlere denir. Klasik Türk edebiyatında manzum ya da mensur olmasına bakılmaksızın bir olayı anlatan destan, tarih, menkıbe, kıssa, efsane, masal vb. anlatmaya dayalı tüm eserler genelde “hikâye” olarak adlandırılmıştır. Aynı şekilde hikâye türündeki bir eser de kıssa, menkıbe, efsane, destan gibi farklı isimlerle anılabilmektedir (Kavruk, 1998: 7). Bu hâliyle kıssa ve hikâye, aynı anlama gelen ya da birbirinin yerine kullanılabilen kelimeler gibi dursa da tarihî gerçekliği olan ibret verici olayları konu alan *Kur’ân* kıssaları için “hikâye” kelimesi kullanılmaz (Şengül, 2022: 498).

Üçte ikisi kıssalardan oluşan *Kur’ân-ı Kerîm*’de kıssaların önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber’in kalbini sağlamlaştırmak ve müminlere bir ibret ve öğüt olması için geçmiş peygamberlerin kıssaları hemen her surede anlatılır. Hz. Mûsâ, Hz. İbrâhim, Hz. Yûsuf, Hz. Yûnus, Hz. Âdem ve diğer peygamberlerin kıssaları sık sık nazara verilir, onların Hakk’a davetleri, kavimlerinin muameleleri, ilahi yardım ve cezalar sürekli hatırlatılır. *Kur’ân*’da bir anlatım yöntemi olarak sıklıkla kullanılan kıssalar aynı zamanda bir eğitim aracıdır. Bu açıdan kaynağını *Kur’ân*’dan alan peygamber kıssalarının İslam kültür ve edebiyatında geçmişten günümüze önemli bir yeri olmuştur. Öte yandan Hz. Yûsuf ve Hz. Süleymân gibi bazı peygamberlerin kıssaları diğer kutsal kitaplarda da anlatılır. Dinler, kültürler ve edebiyatlar arası etkileşimler sonucunda söz konusu kıssalara *Tevrat* ve İsrailiyat kaynaklı anlatılar da eklenir. Bu açıdan kaynağını *Kur’ân*’dan alan peygamber kıssalarının bazen *Tevrat* ve diğer halk anlatıları ile iç içe geçerek gelenekte kendisine yer bulduğunu belirtmek gerekir.

2.1.1. Yûsuf Kıssası

Ayette ahsenü’l-kasas nitelemesiyle zikredilip en güzel kıssa olduğu vurgulanan Yûsuf (a.s.) kıssası, Yûsuf suresinde ayrıntılı olarak anlatılır. Kardeşleri tarafından kuyuya atılması, güzelliği, Züleyhâ’nın ona âşık olması, Züleyhâ’nın iftirasıyla zindana düşmesi, rüya tabirindeki başarısı sebebiyle hapisten çıkıp Mısır’a sultan olması vb. özellikleriyle Yûsuf Peygamber Türk kültürü ve edebiyatında en çok bahsi geçen peygamberlerin başında gelir. Türk-İslam geleneğinde önemli bir yeri olan bu kıssa, *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîlerinde müstakil bir konu olarak işlenir. Melike Gökcan Türkdoğan’ın (2011) verdiği bilgilere göre, Alî (öl. ?/?) tarafından 1232’de kaleme alınan *Kıssa-i Yûsuf* adlı eser, Türk edebiyatında yazılan ilk *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyesi olarak kabul edilir. Bu konu; klasik Türk edebiyatında her asırda rağbet görmüş ve Şeyyâd Hamza (öl. 749/1348-49’dan sonra), Ahmedî (öl. 815/1412-13), Hamdullah Hamdi (öl. 909/1503), Çâkerî (öl. 900’den sonra/1495’ten sonra), Bihîstî (öl. 917/1511-12 [?]), Kemâl Paşazâde (öl. 940/1534), Taşlıcalı Yahyâ’nın (öl. 990/1582) da aralarında bulunduğu pek çok şair tarafından *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîleri kaleme alınmıştır.

Hz. Yûsuf, dizide dört farklı bölümde işlenir. 14. bölümde Ciritçi Abdullah, torunları ile kahvaltı sofrasında Yûnus Emre’nin (öl. 720/1320 [?]) bir şiirini okur. Şiirde “*Yûsuf’u kaybettim Ken’an ilinde / Yûsuf bulunur, Ken’an bulunmaz*” dizelerinde Hz. Yûsuf’a telmih yapılır. Şiirin ardından Ciritçi Abdullah, “*Eee.. Ne bu hâliniz? Gören de Ken’an ilinde Yûsuf kaybettiniz sanacak.*” diyerek torunlarının derdini, hâlini sorar. 64. bölümde Muhyiddin Abdal’ın (öl. ?/?) Gelsin Bizden Can İsteyen şiirindeki “*Yûsuf-ı Ken’an bulundu*” dizesiyle de bu kıssaya telmihte bulunulur. Yanı sıra Ciritçi Abdullah’ın anlatımında (19. Bölüm) ve Rıfat’ın kitaptan okuduğu hikâyede (41. Bölüm) Yûsuf kıssasına ayrıntılı şekilde yer verilmiş ayrıca dizideki bazı olaylar da bu kıssa ile paralellik gösterecek şekilde kurgulanmıştır. Dizide, senaryonun bir parçası olarak kahramanları ve onların başlarından geçen olayları da şekillendiren Yûsuf kıssası, böylelikle sadece nasihat amaçlı kullanılmamış, çok yönlü ve işlevsel bir kullanım alanı bulmuştur.

19. bölümde Erkan evden kaçır, kaçarken de bir kuyuya düşer, yardım için etrafa seslenir. Herkes Erkan’ı arar, sonunda Sefer onu bulur ve kuyudan çıkarır. Bu arada Ciritçi Abdullah ve Serdar oturmuş, sohbet ederler. Sohbet esnasında Ciritçi Abdullah, Serdar’a Yûsuf (a.s.) kıssasını hatırlatır:

- *Yûsuf aleyhi’s-selam’ın hikâyesini bilir misin delikanlı? Hani kardaşları onu kuyuya atar ya! Pek çok kereler dinlemişsindir. Ahsenü’l-kasas denir, en güzel kıssadır yani. Bu kıssanın her yanında bir ibret, bakmasını bilersen her yanında kendini görürsün. Haset vardır o hikâyede, evladından ayrı kalan bir baba vardır. Aşk vardır, sevda vardır, sevdiğine zarar veren insanlar vardır ve kardaşlarının*

Yûsuf'u attığı kuyu vardır, kuyular vardır. Biz de kendimiz kazmıyor muyuz o kuyuları? Öyle bir kazıyoruz ki sonra içimize kazdığımız o kuyulara düşüyoruz. Sonra biri gelsin de bizi kurtarsın diye bekliyoruz o kuyudan. İnsanoğlu mütemadiyen bir kurtarıcı bekliyor. Ama bilmiyor ki insan kendi kazdığı kuyudan ancak kendi tırnaklarıyla çıkabilir. Her insanın bir kuyusu vardır delikanlı, o kuyudan çıkamıyorsan Mısır'a sultan olmanın hayalini kurmayacan. (...) (19. Bölüm).

Ciritçi Abdullah'a göre Yûsuf kıssası baştan sona ibretlerle doludur. İbret nazarıyla bakan herkes onda kendini görür. Her insanın ve toplumun ondan çıkaracağı dersler vardır. Kıssa bu yönüyle belli bir zaman ve mekânda, belirli kişilerin başından geçen yaşanmış ve bitmiş hadiseler bütünü olmanın çok ötesinde anlamlar taşır. Yûsuf kıssasının gelenekte yaygın olarak ele alınmasının bir nedeni de budur.

41. bölümde Döndü, rüyasında Veysel'i, onun dokuz on yaşlarındaki hâlini görür. Bir kuyunun başında duran Veysel, kuş desenli kanlı bir mendili annesine verir. Döndü, kuyuya baktığında kuyudan bir kuş uçar. Veysel, "Kurtlar Yûsuf'u kuyuya attı ana, yine geliyorlar ana, kaçalım ana, kaçalım burdan." der. Döndü, "Anne, anne!" diye seslenen bir çocuk sesi duyar. Sese doğru yöneldiğinde Divane'nin kulübesini görür, yanında da bir alageyik vardır. Döndü, "Yûsuf..." diyerek bu kâbustan uyanır. Aynı bölümde Doktor Kenan, arabası arıza yaptığı için dağ başında tek başına kalır. Ondandır haber alamayan Elif, Ciritçi Abdullah'a haber verir, herkes onu aramak için seferber olur. Onu ararlarken bir çalının üzerinde Kenan'ın kanlı gömleğini bulurlar. Döndü; korku, hüznün ve endişe dolu bakışlarla bu gömleği alır, koklar. Bu arada Rıfat, görme engelli Meryem için *Kuyucaklı Yusuf* romanından bu hikâyeyi okur:

Kardeşleri kanlı gömleğini getirmişlerdi Yûsuf'un ve "Ona kurtlar saldırdı." demişlerdi. Oğlunun kanlı gömleğini gören Ya'kûb Peygamber acuların en büyüğünü yaşamıştı o an. Yûsuf'un kokusunu içine çekmişti ve "Bana güzel bir sabır düştü." dedi. Ken'an ilinde bir yerdeydi Yûsuf, bir kuyunun içinde, kardaşları tarafından atılmış bir kuyunun dibinde (41. Bölüm).

Döndü, Doktor Kenan'ı ararken beyaz bir güvercin görür. Rüyası aklına gelir ve kuyuya koşar. Kanlı gömleği koklarken karşısında ala geyiği görür, onu takip eder. Geyik onu Divane'nin kulübesine götürür, oğlu oradadır (41. Bölüm).

Dizideki olaylar ile Yûsuf Peygamber'in kanlı gömlekle başlayıp babasına gönderdiği gömlekle biten kıssası arasında önemli benzerlikler vardır. Doktor Kenan'ın, Döndü ve Muammer'in oğlu Yûsuf olduğunu bilmeden başka bir yerde, başka bir ailede yetişmesi, yıllar sonra öz ailesine kavuşmasını konu alan dizide kahramanların isimleri, başlarından geçen olaylar Yûsuf kıssasından esinlenerek kurgulanmıştır. Kıssadaki kuyu, kanlı gömlek, gömleğin kokusu, kurt saldırısı, rüya gibi unsurlara dizide de yer verilmiştir. Doktor Kenan, ismini Hz. Yûsuf'un bulunduğu Ken'an ilinden alır. Doktor Kenan'ın gerçek ailesi bebeğe Yûsuf ismini verir. Doğumdan sonra Yûsuf'un ölüm haberi gelir, Ya'kûb'a (a.s.) oğlunu kurtların yediği haberinin gelmesi gibi. Kıssada rüyayı Hz. Yûsuf görürken dizide anne görür. Kıssadaki rüya, kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u kıskanmalarına, haset etmelerine neden olurken dizide Yûsuf'un bulunmasına vesile olur. Dizide arabası arıza yapan Doktor Kenan dağ başında yalnız kalır ve kurtların saldırısına uğrar. Kıssada ise Yûsuf'un (a.s.) kardeşleri "Kurt saldırdı." diyerek Ya'kûb'a (a.s.) yalan söylerler. Kenan'ı aramaya giden annesi, çalılıkta onun kanlı gömleğini bulur. Hz. Yûsuf'un kardeşleri ise bir hayvanın kanını sürdükleri gömleği babalarına getirirler. Döndü, gömleğindeki kokusu ile oğlunu tanır. Ya'kûb Peygamber'in gözleri gömlekteki koku ile açılır. Döndü, rüyasını hatırlar ve kuyuya doğru gider. Kenan'ı kuyunun içinde değil yakındaki kulübede bulurlar. Görüldüğü gibi, Yûsuf kıssasına ait olaylar ve motifler dizide yeniden üretilerek izleyiciye sunulmuştur. Kurgu ve senaryo gereği ortaya çıkan farklılıklar bir yana, geleneğin üzerinde durduğu hususlar dizide ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

2.1.2. Hz. Âdem'in Yaratılış Kıssası

Dizinin 39. bölümü Ciritçi Abdullah'ın anlatımıyla başlar:

Cenab-ı Rabbü'l-âlemîn insanı yaratacağı vakit, melaikeler demişler ki: "Yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak, kan dökecek birilerini mi yaratacan?" diye sormuşlar. O vakit, Rabbü'l-âlemîn onlara demiş ki: "Ben, sizin bilmediklerinizi de bilirim." Hayatım boyunca bu sırrı aradım durdum. Neden? Neden böyledir ki insanoğlu? Neden kan döker? Neden bozgunculuk çıkartır? Neden gönül saraylarını yıkar? Neden ayırır sevenleri? İnsanın insanla olan bu derdi neden? İnsanın bu toprakla olan derdi neden? İnsanın ağaçla, çimenle, börtü böcekle olan bu derdi neden? Neyi bölüşemez

insan? Gidenin gelmediği o bilinmez diyar orda bizi beklerken ecel atı her an kapımızın önünde durup ölüm her an, her saniye bize kendini hatırlatıp dururken neyi paylaşamaz insan? Ben, bunların cevabını bulamadım ömrüm boyunca amma o bilinmeyen, belki de meleklerin dahi bilmediği o sır, zihnimin bir köşesinde hep durdu. (...) (39. Bölüm).

Ciritçi Abdullah, bu sözleriyle izleyiciye Hz. Âdem'in kıssasını hatırlatır. Bu kıssa, insanoğlunun yaratılışı ve dünyaya gönderilişini konu alır. Hz. Âdem'in yaratılışı, Bakara suresi 30-39. ayetler başta olmak üzere *Kur'an*'da çeşitli sure ve ayetlerde söz konusu edilmiştir. Dizide, insanın yaratılışına dair "*Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.*" (*Kur'an-ı Kerim* 2: 30) şeklindeki Bakara suresi 30. ayet kısmen ve genel manasıyla iktibas olunmuştur. Ayette melekler, "bozguncu" ve "kan dökücü" olduğu için insanın yaratılmasına itiraz ederler. İnsanın yaratılışında bir sır vardır ve melekler dahi bu sırı vakıf değildir. Ciritçi Abdullah'a göre hayatta her şey düzeldir, yaralar onarılır ancak gönül kırgınlıkları geçmez. Dizide insanın zalimliği sorgulanır ve bu zalimliğe rağmen insanın yaratılmasındaki sırrın ne olduğuna dair merak dile getirilir.

2.1.3. Hz. İbrâhim'in Ateşine Su Taşıyan Karınca

Hız. İbrâhim; Keldânîlere gönderilmiş, ulûlâzım tabir edilen beş büyük peygamberden biridir. Akılla Yaratıcı'yı bulan, Allah'ın kendisini dost kabul ettiği, Habibullah ünvanıyla anılan bir peygamberdir. *Kur'an* sure ve ayetlerinde Hz. İbrâhim zikredilip kıssası anlatıldığı gibi İbrâhim suresi de onun adını taşır. Kâbe'deki putları kırıp putperestliğe karşı çıktığı, kavmini tevhide davet ettiği için Nemrûd tarafından ateşe atılır, Allah'ın emriyle ateş onu yakmaz ve bir gül bahçesine dönüşür. Türk-İslam geleneğinde Hz. İbrâhim'in önemli bir yeri vardır. Bilhassa Nemrûd'un zulmüyle atıldığı ateşin kendisine gülistan olması kültür ve edebiyatta çokça işlenir. Dizinin 51. bölümünde, Ciritçi Abdullah ve Divane arasında geçen konuşmada Hz. İbrâhim'in atılacağı ateşi söndürmek için su taşıyan karınca hikâyesine gönderme yapılarak Hz. İbrâhim'e ve kıssasına değinilir. Divane, Ciritçi Abdullah'tan Meryem'in gözlerinin açılması için yardım toplayan Rıfat'a bir emanet götürmesini rica eder ve ekler: "*Benim tek dünyalığım bu, başka dünyalığım yok, belki bir faydası olmaz ama İbrâhim Peygamber'in ateşine su taşıyan karınca misali, bizim de safımız belli olsun.*" Karınca kıssası, 68. bölümde de geçer. Kalburla Güneş Taşıyan Adam (Divane), Ciritçi Abdullah'a hitaben "(...) *Bak, etrafına bak, her taraf yangın yeri. Hürs kibritiyle enaniyet barutu harlamış dört bir yanı. Sen neyle söndürebilirsin bu yangını Ciritçi Abdullah? İbrâhim'in ateşine su taşıyan karınca misali, anca niyetin belli olur.*" der.

Hız. İbrâhim'in Ateşine Su Taşıyan Karınca hikâyesi *Kur'an*'da geçmez. Kaynağı zikredilmeksizin birçok yerde anlatılan bu hikâyeye popüler kültürde önemli bir yere sahiptir. Rivayete göre Nemrûd, Hz. İbrâhim'i içine atmak için alevleri göklere yükselen bir ateş hazırlar. Bu arada bir karınca ağzında bir damla suyla telaş içinde koşuşturmaktadır. Onu gören başka bir karınca sorar: "Nereye gidiyorsun böyle? Bu acelen niye?" Karınca, ağzındaki damlayı elleriyle tutarak: "Duymadın mı?" der. "İbrâhim'i ateşe atacaktılar, oraya gidiyorum." Diğer karınca gülerken: "Bir damla suyun o koskoca ateşe ne faydası olur? Boşa bu telaşın." der. Su taşıyan karınca bunu duyunca: "Olsun." der, "Hiç olmazsa safımız belli olur." ("*Kıssalar/menkibeler*", 2019). Görünüşte küçük ve değersiz olan karınca ve ağzındaki bir damla su, karıncanın niyeti sayesinde önem ve değer kazanır. Karınca, hak ile batılın mücadelesinde kişinin safını ve niyetini ortaya koyan bir misaldir. Dizide de bu yönüyle söz konusu edilmiştir.

2.1.4. Mühr-i Süleymân

Dâvûd Peygamber'in oğlu olan Hz. Süleymân, İsrailoğulları'na gönderilmiş bir peygamberdir. Kendisine peygamberliğin yanı sıra Allah tarafından hükümdarlık da verilmiştir. Hz. Süleymân'ın insanlara, cinlere ve rüzgârlara hükmetme, kuş dilini bilme mucizelerinden başka çoğu *Tevrat* ve İsrailiyat kaynaklı çeşitli efsane ve rivayetler de aktarılır. Mühr-i Süleymân ya da hâtem olarak bilinen yüzüğünün bir ifrit tarafından çalınıp denize atılması, Hz. Süleymân'ın kırk gün sonra bu yüzüğü bulup tahtına ve gücüne kavuşması bu çeşit anlatılardan biridir (Canım, 2021: 219-221). 64. bölümde Muhyiddin Abdal'ın Gelsin Bizden Can İsteyen şiirine yer verilir. Bu şiirde geçen "*Mühr-i Süleymân bulundu*" dizesiyle Hz. Süleymân ve kıssası etrafında teşekkül eden ve İsrailiyat kaynaklı olduğu tahmin edilen söz konusu mühür hadisesine telmihte bulunulur.

2.1.5. Hz. Mûsâ'nın Hızır'la Seyahati

Ciritçi Abdullah, Gönül Dağı dizisinin bilge kişisidir. Kasabadaki herkes onu sayar ve görüşlerine değer verir, bir sıkıntıları olduğunda ona danışır. Ciritçi Abdullah, bu şekilde bir sıkıntı veya sorun karşısında kendisine gelenleri şiirler, hikâyeler ve hikmetli sözler eşliğinde bozkırda bir yolculuğa çıkarır (Baştürk Soydemir, 2023: 16). Görünüşte maddi bir seyahat gibi görünse de bu, aslında kişinin kendi iç dünyasına yaptığı manevi bir yolculuktur. Kişinin kendisini tanımaya, hatalarını görüp dersler çıkarmasına vesile olur ve çoğu kez hikmetlerle doludur. Ciritçi Abdullah ve beraberindekilerin çıktıkları bu yolculuklar, Hz. Mûsâ'nın Hızır'la olan seyahatini anımsatır. Bu kapsamda dikkat çeken yolculuklardan biri 38. bölümde gerçekleşir:

Ciritçi Abdullah heybesini eline almış, bir yolculuğa çıkmak üzeredir. Onu gören oğlu Hüseyin de onunla beraber gitmek ister. Ciritçi Abdullah, “*Sen benim yürüdüğüm yollarda yürüyemen.*” dese de Hüseyin’in ısrarı üzerine kabul eder. Ciritçi Abdullah önde, Hüseyin arkada yola reva olup gide gide Divane'nin kulübesine gelirler. Divane her zamanki gibi elindeki kalburla güneş toplamaktadır. İşinin çok ve zor olduğunu söyleyince Ciritçi Abdullah ona Hüseyin'in yardım edebileceğini söyler. Hüseyin şaşırır:

“- *Ya, ne diyon baba sen ya, ben güneş mi toplayacam ya? Allah Allah, aklı başında adamım ben. Yapma Allah aşkına ya.*

- *Hüseyin, ben sana dedim, benimle yol yürüyemen, dedim. (...)*” (38. Bölüm) (Foto 4).

Foto 4. Hüseyin'in kalburla güneş taşınması.

Burada Hz. Mûsâ'nın, Hızır'ın yaptıklarındaki hikmeti anlamayıp itiraz etmesine benzer bir sahne vardır. Ciritçi Abdullah, Hüseyin'den kalburla güneş toplamasını ister. Bu, aklı başında bir insanın yapacağı bir iş değildir. Hüseyin de buna itiraz eder. Buna binaen Ciritçi Abdullah'ın söylediği “*Hüseyin, ben sana dedim, benimle yol yürüyemen, dedim.*” sözü Kehf suresinde iki ayette geçen, Hızır'ın “*Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?*” (Kur'an-ı Kerim 18: 72, 75) şeklindeki meşhur sözünü anımsatır.

2.2. Dinî-Tasavvufi-Ahlaki Hikâyeler

Dizide yer verilen hikâyelerin büyük çoğunluğunun dinî, tasavvufi ve ahlaki nitelikteki hikâyeler olduğu görülmektedir. Bu kapsamda on adet hikâye tespit edilmiştir.

2.2.1. Valizlerini Gemiye Bırakmayan Yolcunun Hikâyesi

Serdar, bozkırda araba kullanırken fenalaşır ve bayılır. Ciritçi Abdullah onu bulup evine getirir. Serdar kendine gelip iyi hissetmeye başladığında bahçeye çıkar. Bahçede Ciritçi Abdullah'ın atı serbestçe dolaşmaktadır. Serdar, atın bağlı olmayışını hayretle karşılar. “*Ya kaçıp giderse?*” diye sorar. Bir müddet sonra aklına arabası gelir, gelir gelmez de onu bulunduğu yerden almak için harekete geçmek ister. Ciritçi Abdullah onun durumunu anlar ve ona nasihat eder:

Bak delikanlı... Bir gemi düşün, gemide de bir yolcu, valizlerini gemiye bırakmıyor, yüklenmiş kendi taşıyor, terliyor, yoruluyor ama valizlerini bırakmıyor. Ne kadar saçma bir hikâye değil mi? Bırak yüklerini Mühendis Bey, gemi nasıl olsa gidiyor, sen niye taşıyon? (...) Ama unuttuğun bir şey var delikanlı. Geminin bir sahibi var, O ne derse o olur (5. Bölüm).

Dinî-tasavvufi kültür ve edebiyatta gemi, hakikate ulaşmanın ve manevi kurtuluşa ermenin sembolüdür (Köle, 2016: 1869-1870). Dizide söz konusu edilen geminin de kurtuluşa ve hakikate ulaşmayı çağrıştırdığı söylenebilir ancak hikâyede bu metafor başka anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Hikâyede gemi; insanın hayat yolculuğunu, yükler ise dünya hayatının getirdiği sorumluluk ve sıkıntıları temsil ederken yükleri gemiye

bırakmak Allah'a tevekkülü, güveni, şüphesiz teslim olmayı ifade eder. Hikâye, bu anlamda ve bağlamda, tevekkül eden ve etmeyenin hâlini ortaya koymak üzere Bediüzzaman Said Nursî'nin (1878-1960) *Sözler* adlı eserinde tespit edilmiştir:

Vaktiyle iki adam, hem bellerine hem başlarına ağır yükler yüklenip büyük bir sefîneye bir bilet alıp girdiler. Birisi, girer girmez yükünü gemiye bırakıp üstünde oturup nezâret eder. Diğeri, hem ahmak hem mağrûr olduğundan yükünü yere bırakmıyor. Ona denildi: "Ağır yükünü gemiye bırakıp râhat et." O dedi: "Yok, ben bırakmayacağım. Belki zâyî' olur. Ben kuvvetliyim. Malımı, belimde ve başımda muhâfaza edeceğim." Yine ona denildi: "Bizi ve sizi kaldıran şu emniyetli sefîne-i sultâniye daha kuvvetlidir, daha ziyâde iyi muhâfaza eder. Belki başın döner, yükün ile beraber denize düşersin. Hem gittikçe kuvvetten düşersin. Şu bükülmüş belin, şu akılsız başın gittikçe ağırlaşan şu yüklere tâkat getiremeyecek. Kaptan dahi eğer seni bu hâlde görse ya divanedir diye seni tard edecek ya hâindir, gemimizi ithâm ediyor, bizimle istihzâ ediyor, hapsedilsin diye emredecektir. Hem herkese maskara olursun. Çünkü ehl-i dikkat nazarında, zaafî gösteren tekebbürün ile aczi gösteren gurûrun ile riyâyı ve zilleti gösteren tasannu'un ile kendini halka mudhike yaptın. Herkes sana gülüyor." denildikten sonra o biçarenin aklı başına geldi. Yükünü yere koydu, üstünde oturdu. "Oh! Allah senden râzî olsun. Zahmetten, hapisten, maskaralıktan kurtuldum." dedi (Bediüzzaman Said Nursî, 2016: 377).

Dizide Bediüzzaman'ın bu hikâyesine gönderme yapılmıştır. Hikâye doğrudan alıntılanmak yerine yorumlanarak yeniden üretilmiş ve öz olarak verilmiştir. Ciritçi Abdullah, Serdar'a bu hikâyeyi hatırlatarak dünya yüklerini gemiye bırakmayı yani tevekkül etmeyi, geminin sahibine güvenmeyi öğütlemektedir. Zira Serdar'ın kafası "neden"ler, "nasıl"larla doludur. Her şeyi kendisi yapmak, denetlemek ister. Hâlbuki bu durum kendisini çok yormuş ve yıpratmıştır.

2.2.2. Şem' u Pervâne/Kelebek ve Mumun Hikâyesi

Serdar, Ciritçi Abdullah'ın evindedir. Akşam olmuştur, elektrik kesiktir. Gaz lambasının ışığında sohbet ederler. Ciritçi Abdullah için gaz lambası, geceyi ve hakikati aydınlatan elli yıllık kadim bir dosttur. Serdar; hiç dostunun olmadığından yakınır, aşk ateşiyle yandığını söyleyip Ciritçi Abdullah'a içini döker. Bunun üzerine Ciritçi Abdullah şu temsili hikâyeyi anlatır:

Âşık insanlar, mum alevinin karşısındaki üç kelebek gibidir. İlk kelebek, alevin karşısına geçmiş, bir müddet seyretmiş, sonra demiş ki: "Ben aşkı gördüm, ne olduğunu biliyorum." İkinci kelebek, kanatlarıyla ateşe azıcık dokunmuş, sonra demiş ki: "Ben aşk ateşini tattım. Nasıl yaktığımı biliyorum." Üçüncü kelebek ateşin karşısına geçmiş, bir müddet seyretmiş, sonra kendini atmış ateşin içine, yanmış, bitmiş, kül olmuş, işte hakiki aşkın ne olduğunu sadece o kelebek bilir (10. Bölüm).

Bu hikâyedeki mum ve üç kelebek, klasik Doğu edebiyatlarında *Şem' u Pervâne* olarak anılan hikâyeleri akla getirmektedir. Küçük kelebeklerin mum ve benzeri bir ışık kaynağı etrafında dönmesi, bazen de kendisini aleve kaptırıp yanması klasik Türk edebiyatı ve Fars edebiyatında şem' (mum) ve pervâne (kelebek) motifleriyle çokça işlenmiş ve çeşitli hayallere konu olmuştur. Şem' sevgiliyi, pervâne de âşığı temsil etmek suretiyle metinlerde bir motif ve mazmun olarak sıklıkla yer almıştır. Yanı sıra bu konuda manzum, mensur müstakil eserler de yazılmış, beşerî ya da tasavvufî aşkı anlatan çeşitli *Şem' u Pervâne*'ler kaleme alınmıştır. Sadık Armutlu'ya göre *Şem' u Pervâne* konulu eserlerde geçen pervâne imgesi kaynağını *Kur'ân* ve hadislerden alır. İnsanların kelebeklere benzetildiği Kâria suresi 4. ayet ve ateşe atılmak için koşuşan kelebeklere teşbih edildiği hadisler şair ve müellifler için ilham kaynağı olmuştur (2009: 879-880). Şem' u pervâneyi ilahi aşk ve hakikatin kavranması açısından tasavvufî bir temsil olarak ele alan ilk kişinin Hallâc-ı Mansûr (öl. 309/922) olduğu bilinir:

Pervane, sabaha dek alevin çevresinde döner; arkadaşlarının yanına gelir ve onlara, görkemli bir anlatımla, bu tanrısal ilişkisinden söz eder. Sonra tam bir birleşmeyi özleyerek kendini alevin cilvelerine kaptırır. Alevin ışığı, gerçekliğin bilgisidir; sıcaklığı, gerçekliğin gerçekliğidir; onunla birleşme (tek oluş) ise, gerçekliğin Doğru'sudur. Ona alevin ne ışığı yetiyordu, ne de sıcaklığı; kendisini alevin içine fırlatıverdi. Bu sırada, onun söylentilerle kanmadığını bilen arkadaşları, son içgörüsünü anlatması için gelmesini bekliyorlardı. Ama o anda pervane, yanmış, kül olmuş, dağılmıştı; ne bir biçimi kalmıştı, ne bedeni, ne de ayırdedici bir belirtisi (Hallac-ı Mansur, 2002: 20-21).

Hallâc-ı Mansûr, pervânenin şem' karşısındaki hâllerini marifetin üç mertebesi ile ilişkilendirmiştir. Kelebeğin

mumu uzaktan görüp ona yaklaşması ilme'l-yakîn, mumun çevresinde dönüp sıcaklığını hissetmesi ayne'l-yakîn, mumun alevinde yanması da hakka'l-yakîndir. Şem' ve pervâne, ilahi aşk ve hakikatin anlatımında bir sembol olarak kullanılmıştır. Hakikat; mumu görüp onun etrafında dönmekle yani görmek ve azıcık ışık ve ısıya maruz kalmakla anlaşılır; yanmak, yok olmak, kül olmakla hakiki aşkın tadına varılabilir. Dizide ifadesini bulan hikâye, tasavvufî anlam ve çağrışımlar barındırması, aşkı ve gerçek âşığı kim olduğunu ortaya koyması yönüyle Hallâc-ı Mansûr'un anlatısı ile benzerlik göstermektedir. Farklı olarak dizide tasavvuftaki üç mertebeye mukabil üç ayrı kelebek söz konusu edilmiş, sadece üçüncü kelebek yanmayı göze alıp aşkın tadına varabilmiştir.

2.2.3. Mahmûd ile Ayâz

Gazneli Mahmûd (öl. 421/1030) ve onun çok sevdiği kölesi Ayâz (öl. 449/1057-58) tarihî birer şahsiyetlerdir. Türk kültürü ve edebiyatında Mahmûd ile Ayâz'a dair birçok hikâye anlatılır. Dizide bu kapsamdaki meşhur hikâyelerden birine yer verilmiştir. Elif, yıllar sonra çıkagelen babasıyla ilgili bir kararın eşiğindedir. Ciritçi Abdullah'a danışmak için gelir. Ciritçi Abdullah, evinin avlusunda içerisinde topaç, matara, buhurdanlık gibi çeşitli eski eşyaların bulunduğu bir sandığın başındadır. Elif gelip "Hayırdır Abdullah Amca, temizlik mi var?" diye sorduğunda ona bu hikâyeyi anlatır:

Sultan Murad, Eyâz'a sarayında bir vazife vermiş. Eyâz bir garip divane, canla başla çalışıyormuş fakat bir gün Eyâz hakkında söylentiler başlamış. Eyâz bir odaya giriyor, en az bir saat kadar odada kalıyor, odanın anahtarı da sadece onda var. Vezirler, defterdarlar, kâtipler diyor ki: "Eyâz hazineye para alıyor." Söylentiler Sultan Murad'ın kulağına gidince odayı açmasını istemiş. Eyâz: "Açamam, burası benim mahremim." demiş. Sultan Murad emretmiş: "Hakkındaki fitneye son vermek için açacaksın." Odayı açınca herkes çok şaşırıyor. Çünkü oda bomboşmuş, ortada bir yerde eski bir çarık, yırtık bir gömlek, yamalı bir hırka duruyor. "Bunlar nedir?" diye sorunca Sultan Murad, "Bunlar benim geçmişim." demiş Eyâz. "Ben ne zaman kendimi varlığa kaptıracak olsam, ne zaman içimi hüznler, debdebeler saracak olsa buraya gelir, bunlara bakar, nereden geldiğini unutmaya Eyâz, derim." (47. Bölüm).

Elif'in zihnini meşgul eden tüm sorular, Ciritçi Abdullah'ın anlattığı bu hikâyede yanıtını bulur. Dizide söz konusu edilen *Mahmûd ile Ayâz* anlatısı, başta Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (öl. 672/1273) *Mesnevî*'si (2009: 631-633) olmak üzere birçok esere konu olmuş meşhur bir hikâyedir. Ayâz; dostluk, vefa, akıl ve güzel ahlakın sembolüdür. Sarayın debdebesi, giydiği süslü elbiseler, gördüğü değer ona geldiği yeri unutturmamış, aksine kibre kapılmamak için geçmişini sürekli gözünün önünde bulundurmıştır. Kaynaklarda *Mahmûd ile Ayâz* olarak geçen ve herkesin bu şekilde bildiği bu hikâye, dizide Sultan Murad ile Ayâz arasında geçen bir olay şeklinde aktarılmıştır. Sultan Mahmûd, Sultan Murad'a dönüşerek geleneğe aykırı bir kullanım ortaya çıkmıştır.

2.2.4. Behlûl-i Dâna'dan Bir Hikâye

Behlûl-i Dâna (öl. 183/799 [?]), Abbasi halifesi Hârûn Reşîd'in (öl. 193/809) kendisine kardeş edindiği Kûfeli bir mecnundur. Asıl adı, Ebû Vehab bin Ömer-i Sayrafi'dir. Kendisini deli gösteren bu kişi aslında "akıllı deli" olarak tabir edilen bir ariftir (Onay, 1996: 136). Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında onun hakkında çeşitli hikâyeler anlatılır. Hikmetli sözler ihtiva eden bu hikâyeler insanı güldürür, güldürürken de düşündürür. Dizide edebiyatlara konu olan en bilindik Behlûl-i Dâna ve Hârûn Reşîd hikâyelerinden biri canlandırılmıştır:

- *Selamün aleyküm. Kolay gelsin.*
- *Aleyküm selam, Ciritçi Abdullah.*
- *Soğuklar iyice bastırdı galan, yakacağa ihtiyacın vardır diye düşündüm.*
- *Sağ ol, sağ ol Ciritçi Abdullah ama benim oduna ihtiyacım yok. Herkes kendi odunu kendi hazırlar, kendi ateşini kendi harlar. Benimki de harlandı Ciritçi Abdullah, çok önce harlandı. Oyalama beni, çok işim var benim. Tuttum seni, attım içeri.*
- *Senin de pişmanlık ateşi mi?*
- *Herkesin ateşi farklı farklı. Herkes cehennem ateşinden korkuyor ama kimse bilmiyor ki herkes bu dünyadan kendi ateşini kendi götürür. İnsanlar bilmiyor Ciritçi Abdullah. Dünya koca bir alev topu.*

Herkes cebini doldurmak için birbirleriyle yarışıyor ama dünya koca bir alev topu. Ne kadar çok doldurursan o kadar çok yakıyor insanı. Tuttum seni, attım içeri (51. Bölüm).

Dizide, “Herkes bu dünyadan kendi ateşini kendi götürür.” ana fikri etrafında Ciritçi Abdullah ve Divane tarafından canlandırılan hikâyeye, kaynaklarda şu şekilde geçer: Behlül-i Dâna uzun süre saraya uğramaz. Halife Hârûn Reşîd onu görünce merak edip sorar: “Behlül, çoktandır görünmedin, nerelerdedin?” Behlül, “Bana cehennemî, oradaki vaziyeti gösterdiler.” deyince halifenin merakı iyice artar ve “Oraya nasıl girdin? Cehennemın ateşi seni yakmadı mı?” diye sorar. Behlül-i Dâna, “Hayır.” der. “Orada hiç ateş görmedim çünkü herkes dünyadan kendi ateşini kendisi getiriyormuş.” (Topbaş, 2021). Dizide farklı bir kurgu ve canlandırma ile bu kıssaya gönderme yapılmıştır.

2.2.5. Mantku't-tayr

Ferîdüddîn-i Attâr'ın (öl. 618/1221) *Mantku't-tayr* adını taşıyan alegorik, tasavvufî mesnevîsinin Türk kültürü ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. Gülşehrî (öl. 717/1317'den sonra) 1317'de bu eseri esas alarak aynı adla Türkçe bir mesnevî kaleme alır. Vahdet-i vücud anlayışını işleyen bu mesnevîde kuşlar, Kafdağı'nın ardında yaşayan padişahları Sîmurg'u aramak için Hüdhüd'ün rehberliğinde uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkarlar. İstek, aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve fakr u fena denilen önlerindeki yedi vadiyi geçmek zorundadırlar. Kuşların çoğu bu zorlu yolculuğa takat getiremeyip telef olur, içlerinden sadece otuzu Kafdağı'na ulaşabilir. Sîmurg'un bulunduğu saraya vardıklarında orada kendilerinden başkasını görmezler (Şentürk ve Kartal, 2007: 83-84).

Dizinin 65 ve 23. bölümlerinde tasavvuf edebiyatının klasiklerinden olan *Mantku't-tayr*'a telmih yapılır. 65. bölümde Dilek, ameliyat masasındadır. Rüyasında Ciritçi Abdullah ile sohbet etmektedir. Ölümü sorar, Ciritçi Abdullah da ona insanın ruhlar âleminden sonsuzluğa uzanan yolculuğunu “*İnsanoğlu bir yolculukta, tıpkı Kafdağı'na varmak isteyen kuşlar gibi.*” cümlesiyle *Mantku't-tayr*'a telmihle anlatır.

Define işinden sonra Muammer ve Hüseyin tövbe etmeye karar verip birlikte umreye gitmek üzere yola çıkarlar ancak aralarındaki tartışma nedeniyle uçak daha kalkmadan uçaktan indirilir ve kasabaya dönmek zorunda kalırlar. Herkesle “Umreye gidiyorum.” diyerek helalleştikleri için de utanır, evlerine gizli gizli dönerler. Aniden karşısında Hüseyin'i gören Günşil, ne olduğunu sorduğunda aldığı cevap “(...) *Bu düşün köçekçisiyle manevî yolculuğa çıkarsan Sîmurg'a varamayan kuşlar gibi böyle yarı yolda kalın işte.*”dir (23. Bölüm).

2.2.6. Neyin Hikâyesi

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si Anadolu'da yediden yetmişe bütün halk tabakaları arasında asırlar boyunca okunup dinlenen dinî, tasavvufî, ahlaki ve edebî eserlerin başında gelir. Türk kültürü ve edebiyatı üzerinde önemli etkileri olan *Mesnevî*, neyin hikâyesiyle başlar. İlk 18 beyte konu olan bu hikâyede insan-ı kâmilî temsil eden ney, asıl vatanı sazlıktan ayrılmanın acısıyla feryat eder (Zavotçu, 2009: 724). Neyin kamışlıktan koparıldıktan sonra çektiği ayrılık acısını ve asıl vatanına duyduğu özlemi son derece lirik ve etkileyici bir şekilde dile getiren bu 18 beytin ilham-ı ilahî olduğuna inanılır. 65. bölümde Dilek'in ameliyat masasındayken gördüğü rüyanın devamında Ciritçi Abdullah, neyin hikâyesi ve vatan-ı asliye duyulan özlem konusuna değinir:

(...) İnsanın içinde bir özlem duygusu var ki ne çocukluğuna ne geçmişine. O özlem, geldiği yere, doğum kapısından geçmeden önceki âlemine özlemdir. Kamışlıktan koparılan bir neyin kamışlığa duyduğu özlemdir o. Biz bu dünyaya ait değiliz. Doğum kapısından girip ölüm kapısına doğru giden yolcularız. Bir neyin inlemesi gibi inlemelerimiz bu yüzden, olamamışlıklarımız, tamamlanamayışlarımız bu yüzden, bu yüzden eksikiz ve ölüm bu yüzden var, bizi tamamlamak için, bizi asıl memleketimize götürmek için... (65. Bölüm).

Mesnevî şerhlerinde neyin hikâyesi ayrıntılı olarak şerh edilir, “neyden murad”ın ne olduğu bahsinde vatan-ı asliye duyulan özlem konusu da açıklanır. *Mesnevî* şerhlerinde ifadesini bulan düşünceler, dizide Ciritçi Abdullah'ın sade ve etkileyici anlatımıyla günümüz insanına aktarılır. Böylelikle ölüm, korkulur bir şey olmaktan çıkar; dinî-tasavvufî düşüncedeki yerine uygun olarak özlenen, arzulanan bir vuslata dönüşür. Dizi, Türk kültürü ve edebiyatındaki köklü *Mesnevî* ve şerh geleneğinden faydalanmış, geleneği yeniden üreterek ona katkıda bulunmuştur.

2.2.7. İki Kardeş ve Bir Atın Hikâyesi

Kenan'ın, Döndü ve Muammer'in oğlu olduğunun anlaşılmasından sonra Veysel'in bu durumu kabullenmesi zor olur. İki kardeş arasında kavga ve geçimsizlikler ortaya çıkar. Her ikisi de mahrumiyetler yaşamış, öyle ya da böyle hayatın sillesini yemiştir. Özellikle Veysel, yaşadıklarından dolayı hayata ve ailesine karşı öfkeli, bu öfke ağabeyi olduğunu öğrendiği Kenan'ı benimsemesinde önemli bir engeldir. Ciritçi Abdullah, torunları Veysel ve Kenan'la çıktığı yolculukta geceleyin ateş başında onlara iki kardeşin hikâyesini anlatır (Foto 5):

Eski zamanların birinde iki kardeş yaşardı. Biri inatçı, hırslı ve güçlü; diğeri zayıf, çelimsiz, bir o kadar da dünyadan vazgeçmiş. İki kardeşin iki yakasını bir araya getirmeyen bir at vardı: Babadan kalma bir at. Sultanların, padişahların peşinden koştuğu, casuslar tuttuğu, köşe bucak arattığı bir attı. Baba ölürlen atı iki kardeşe emanet etti. Kardeşlerden biri hırsından öldürdü atı, diğeri vurdumduymazlığından, ikisi de babasının emanetinde emin olamadı. Ateş en çok emanete emin olmayanları yakar. Nedir emanet? Emanet tendir. Emanet bilektir. Emanet duyğudur. Emanet kalptir. Sende olandır emanet. Olmayanla uğraşırsan her zaman yaya kalırsın (44. Bölüm).

Foto 5. Ciritçi Abdullah, torunlarına hikâyeyi anlatırken.

Bu hikâye; emanette emin olma, elindekinin değerini bilme, sahip olduklarının hakkını verme, elinde olmayı boş yere düşünmeme hususunda Veysel ve Kenan'a öğüt vermek üzere anlatılmıştır. Türk kültürü ve edebiyatında hırs, emanet gibi kavramları içeren, insanlara doğru yolu göstererek nasihat veren hikâye ve menkıbeler çok olsa da yapılan araştırmada Ciritçi Abdullah'ın hikâyesine rastlanmamıştır.

2.2.8. İki Adamın Hikâyesi

Mezarcı İlyas, intikam hırsıyla kasabalıya türlü zulümler eder. Ciritçi Abdullah; İlyas'a nasihat etmek, onu yaptığı haksızlıklardan vazgeçirmek için aşağıdaki hikâyeyi anlatır:

Zamanın birinde iki adam, bir yola çıkmış. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, en sonunda bir yol ayrımına gelmişler. Yol çatallanmış, biri asfaltlı; biri taşlı, kumlu, çamurlu yol. Biri demiş asfalt, biri demiş çamurlu yol. İlk adam meşakkat çekmek istememiş, işin kolayını seçmiş, intikam tatlı gelmiş. İkinci, zor da olsa meşakkate razı olmuş ve sineye çekmiş. Asfalttan gidenin yolu uçuruma çıkmış, diğer yolsa bir gülistana (47. Bölüm).

Bu hikâyede, iki adam ve onların seçtiği iki farklı yol üzerinden intikam ve affetme hasletleri işlenmiştir. İntikam asfalt yol gibidir, onda gitmek kolaydır ama neticesi felaket olur. Affetmek ise çamurlu yol misali başta zor gelse de sonucu güzeldir. Bu hikâye, Bediüzzaman Said Nursî'nin (2016) *Sözler* adlı eserinde yer verdiği bazı hikâyeler ile benzerlik gösterir. İki adamın yola çıkması, bir zaman sonra yollarının çatallaşması yani önlerinde iki farklı yolun belirip her birinin seçtikleri istikamette ilerlemeleri ve neticede zahmetli yolda gidenin rahata erip kolay yolu seçenin zorluğa düşmesi *Üçüncü Söz*'deki uzak bir ülkeye gitmek için yola çıkan iki askerin hikâyesini hatıra getirir. Benzer şekilde *Sekizinci Söz*'de de iki kardeş bir yolculuğa çıkar. Biri sağa, biri de sola gider; zahmetli yol gülistana, rahat yol ise bir kuyuya çıkar. Dizideki iki adamın hikâyesi, Said Nursî'den esinlenmekle birlikte verilmek istenen mesaj bakımından farklılık gösterir. Said Nursî'nin hikâyelerinde iman ve ibadet ile inançsızlık ve serbestlik, dizide ise intikam ve affetme hasletleri karşılaştırılmıştır. Dolayısıyla dizide, gelenekten faydalanarak onu yeniden üretme söz konusudur.

2.2.9. Harese (Çöl Dikeni) ve Deve

Dilek, Taner'i de alıp İstanbul'da yeni bir hayat kurmak, Gönül Dağı'ndan dolayısıyla da kendisini sevmediğini

düşündüğü Halime'den uzaklaşmak ister. Bu konuda Ciritçi Abdullah'la dertleşir, ona içini döker. Ciritçi Abdullah'a göre tüm bunların sebebi hırstır. Hırsın ne kadar zararlı olduğunu harese (çöl dikenini) ve deve misaliyle Dilek'e anlatır:

Farkında olmadığımız hırsılar... Kimi sevdiğini alıp götürmenin hırsına düşüyor, kimi evladını burada tutmanın hırsına, kimi intikamın hırsına, kimi sevdanın hırsına. Aslında hepimizin derdi bu... Çöl dikenini bilir misin kızım? Harese dikenini derler Hicaz'da, develerin âşık olduğu diken. Mübarek, aylarca çölde susuz gezer, bir gram su aramaz amma harese dikenini gördü mü de dayanamaz. Ondan bir ısırık alır; ağzını, dilini, kanatır. Kanattıkça kendi kanını içer. Daha bir hoşuna gider harese dikenini, kendi kanına doymaz. Bir ısırık daha, bir ısırık daha derken dili paramparça olur, kan kaybindan ölür, gider. Harese, hırs demektir kızım, ihtiras demektir (32. Bölüm).

İnsanın mal, mülk, şan, şöhrat, mevki gibi maddi ve manevi hususlarda aşırı tamahkâr olmasını ifade eden hırs, kötü hasletlerden biridir. Kişinin dünyada ve ahirette zarar görmesine sebep olur. İnsan, hırsından tıpkı develerin çöl dikenini yiyip kan kaybindan ölmesi gibi kendini tüketir. İnsanı içten içe tüketip felakete sürükleyen hırs hakkında dinî-tasavvufi metinlerde çeşitli hikâyeler anlatılmış, nasihatler edilmiştir. Güzel ahlaki yerleştirmek, kişinin ruhen kemal bulup Hakk'a vasıl olmasını sağlamak için Mevlânâ da, *Mesnevî*'de hırs konusuna geniş yer vermiştir. Dizide anlatılan harese (çöl dikenini) ve devenin hikâyesi, Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında geçer:

Harese nedir, bilir misin oğlum? Arapça eski bir kelimedir. Bildiğin o hırs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Harese şudur evladım. Develere çöl gemileri derler bilirsin, bu mübarek hayvan üç hafta yemeden içmeden, aç susuz çölde yürür de yürür; o kadar dayanıklıdır yani. Ama bunların çölde çok sevdikleri bir diken vardır. Gördükleri yerde o dikenini koparır çiğnemeye başlarlar. Keskin diken devenin ağzında yaralar açar, o yaralardan kan akmaya başlar. Tuzlu kanın tadı dikeninkiyle karışınca bu, devenin daha çok hoşuna gider. Böylece yedikçe kanar, kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz ve engel olunmazsa kan kaybindan ölür deve. Bunun adı haresedir (Livaneli, 2017: 46).

Bahsi geçen hikâyenin sözlü kültüre veya yazılı başka kaynaklara dayanabileceği düşünülebilir ancak yapılan araştırmada bu hususta herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.2.10. Nefs Atı

Rıfat'ın durumu iyice kötüleşir. Ciritçi Abdullah onu alıp bozkırda bir yolculuğa çıkarır. Rıfat sürekli olarak "insan"ı sorduğu için Ciritçi Abdullah, bozkırdan verdiği örneklerle ona insanın ne olduğunu anlatır:

(...) İnsan küçücük bir yolcudur şu yeryüzünde ama bütün yollar insanın içinde mündemiç. Aha! Şurda, şu ufacak gönül sarayında... (...) Şu atı görüyor mu? Yükdan devşirmişler, ehlileştirilmeye çalışırlar ama bu at dizgine gelmez, ahıra sığmaz, Rıfat. Alışmış vahşi kırlarda dörtünale koşturmaya, alışmış güneşi doğuşundan batışına şahit olmaya, alışmış şırl şırl akan derelerden sulanmaya. Şu ufacak ahır, şu küçücük yalak yetmez ona. Bu at ehlileşir mi Rıfat? (...) İnsan içinde o vahşi at gibi bir asiye taşır. Nefs derler adına, bildin mi? (...) Marifet bu ya, insan içindeki o vahşi nefsi atını ehlileştirilene binek olur. İnsanı alır, sefillerin en sefilinden, yücelerin en yücesine çıkarır. Atını ehlileştirilene de yücelerin en yücesinden alır, sefillerin en sefiline, esfel-i sefilîne indirir (58. Bölüm).

Nefs, dinî-tasavvufi eserlerde çokça işlenen bir konudur. Nefsin ne olduğu, mertebeleri ve terbiyesi hakkında *Kur'an* ayetleri ve hadisler doğrultusunda nasihat-nâme vb. çeşitli eserler kaleme alınmış, kişinin nefsin kötülüklerinden kurtulabilmesi için öğütlerde bulunulmuştur. Dizide nefis; ehlileşmemiş, kendi yoluna giden vahşi bir ata benzetilerek soyut bir kavram olan nefis somutlaştırılır. Nefsin ata teşbihi Platon'a (MÖ 427-347) ve ilk İslam filozoflarına kadar dayanır. Platon, ruhu iki bölümde ele alıp onu bir at arabasını çeken iki at metaforu ile anlatır. Ruhun akla itaat etmeyen kısmı siyah, asi ve huysuz bir at gibidir, serkeşliği ve hırçınlığı ile hem sahibine hem de arabayı çeken diğer yumuşak başlı ata türlü sıkıntılar çektirir (Platon, 1997: 70). Nefsin dizginlenmesi gereken bir at olarak değerlendirilmesi İslam filozoflarında da görülür. Kindî'ye (öl. 252/866) göre nefis, ilahi bir cevherdir ve esas itibarıyla kötü değildir ancak bedenle olan ilişkisinde öfke ve şehvetin tesiri altında kalıp zarar görebilmektedir. Tezkiye-i nefis ile bu olumsuz etkilerden ve kötülüklerden arındığında "(...) tıpkı süvarilerin sert başlı atı dizginle zaptettiği gibi, o da insanın kin ve intikam duygusuna

kapılmasını önler.” (Kindî, 2002: 243). Dizide anlayışı kolaylaştırmak, sözün ve nasihatın etkisini artırmak amacıyla yıkıldan devşirilen at ve onu terbiye etmeye çalışan insanlar canlandırılır; nihayetinde bu at, ipini koparıp kaçar. Hikâye, nefis atının ne kadar azgın olduğunu açıkça ortaya koyar.

2.3. Aşk Hikâyeleri

Dizide aşk hikâyelerinden *Leylâ ile Mecnûn* ve *Ferhâd ile Şîrîn*'e gönderme yapılmıştır.

2.3.1. Leylâ ile Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn, Doğu edebiyatlarında önemli bir yeri olan efsanevi bir aşk hikâyesidir. Türk edebiyatında başta Fuzûlî (öl. 963/1556) olmak üzere birçok şair tarafından nazmedilen hikâyede Kays, Leylâ'nın aşkıyla divane olup çöllere düşer, Mecnûn adını alır. Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı zamanla beşerî özelliklerinden sıyrılıp ilahi aşka dönüşür. Dizide Dilek ve Taner'in aşkları bağlamında bu hikâyeye telmih yapılır. 7. bölümde Taner, amca oğullarını telefonla arayarak onlara Dilek'e ev bulduğu haberini verir. Ramazan ve Veysel bu durumu fırsat bilip Taner'le şakalaşırlar. Ramazan, “*Ağır romantik, dağı deldikten sonra yuvasını da kurdu, bir tek geriye çöllere düşmek kaldı be.*” der. Ramazan'ın “*bir tek geriye çöllere düşmek kaldı*” sözüyle Mecnûn'a telmih yapılır. 14. bölümde Ciritçi Abdullah'ın, kahvaltı sofrasında torunlarına okuduğu Yunus Emre'ye ait şiirin “*Bu akl u fikr ile Leylâ bulunmaz*” dizesinde de *Leylâ ile Mecnûn*'a telmihle aşkın akıl işi olmadığı vurgulanır.

2.3.2. Ferhâd ile Şîrîn

Ferhâd ile Şîrîn, hem klasik Türk edebiyatında hem de halk hikâyelerinde yer bulan bir aşk hikâyesidir. Ferhâd'ın Şîrîn için dağları delmesi kültür ve edebiyatta sıklıkla işlenir. 7. bölümde yukarıda bahsi geçen bağlamda Ramazan'ın “*Ağır romantik, dağı deldikten sonra yuvasını da kurdu, bir tek geriye çöllere düşmek kaldı be.*” cümlesinde “dağı delmek” ifadesiyle *Ferhâd ile Şîrîn*'e telmih yapılır.

2.4. Diğer Hikâyeler

Dizide peygamber kıssaları, dinî-tasavvufî-ahlaki hikâyeler ve aşk hikâyeleri dışında halk arasında anlatılan bazı hikâyelere de yer verilir. Bu kapsamda Gönül Dağı, alageyik, gelincik çiçeği, Ağlayan Kaya ve Kalburla Güneş Toplayan Adam hakkında anlatılan hikâyeler efsane niteliği taşıyan anlatılardır. Efsane; gerçek veya hayalî kişiler, olaylar, mekânlar ve varlıklar hakkında gerçek olduğuna inanılarak anlatılan kısa, anonim hikâyedir. Halkın muhayyilesinde uğradığı değişikliklerle birlikte dilden dile, nesilden nesile aktarılır. Efsanelerin başlıca özelliği “inanış konusu” olmasıdır yani anlatılanlar gerçekten olmuş kabul edilir. Halkın dünya görüşünü, hayallerini yansıtan efsanelerin öğretme, ibret verme, kültürel değerleri yaşatma gibi toplumsal işlevleri vardır (Boratav, 1969: 98-108; Özdemir, 2007: 344-346).

2.4.1. Gönül Dağı Efsanesi

Dizide zaman zaman Gönül Dağı'ndan taşlar düşer. Kasabalıya göre Gönül Dağı'ndan taşların düşmesi, doğal bir olay olmanın ötesinde başka anlamlar taşır ve Gönül Dağı'nın bir hikâyesi vardır:

Zamanın birinde gariban bir çoban kasabadan bir kıza âşık olur. Ama kasabalı onu alaya alıp gönlünü kırar. Çoban da kendini Gönül Dağı'na vurur. Dedem der ki o gün başladı Gönül Dağı'ndan taşlar düşmeye. O günden beri nerde bir âşığın, bir yetimin kalbi kırılrsa Gönül Dağı'ndan bir parça taş düşer. Ama büyük ama küçük... (1. Bölüm).

Kaynaklarda çeşitli çoban ve taş kesilme efsaneleri yer alsa da böyle bir efsaneye rastlanmamıştır. Dizide senaryo gereği Gönül Dağı'na yönelik böyle bir anlatının kurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu hâliyle insan muhayyilesinin modern çağlarda da efsane anlatmaya devam ettiği, ihtiyaçlar doğrultusunda yeni efsaneler ürettiği söylenebilir.

2.4.2. Alageyik Efsanesi

Asuman onu yarı yolda bırakınca Ramazan, 34. bölümde her şeyi bırakıp kasabayı terk etmek ister. Bavulunu hazırlar, tam otobüse bineceği sırada Ciritçi Abdullah gelir ve onu bozkırda bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculuğun amacı, doğru yolu ve umudu temsil eden alageyiği bulmaktır. Köy köy gezip alageyiği ararlar.

Ciritçi Abdullah ve Ramazan, bir adam dışında bütün ahalisi göç etmiş bir köye gelirler. Ciritçi Abdullah, bomboş köyde hırsı sebebiyle yapayalnız yaşayan o adamla sohbet eder, ona alageyiği sorar. Adam, “*Alageyik, çok çok eskiden, eski insanlar görmüşler buralarda. Bozkırın kalbinde cennete açılan bir kapının önünde görmüşler. Sonradan görmemişler amma bir kadın varmış, bozkırda yaşayan ulu bir kadın. Onun arkasından gidermiş bu alageyik. En son o görmüş diyorlardı.*” diyerek cevap verir.

Gide gide Ciritçi Abdullah ve torunu Ramazan’ın yolu Divane’ye varır. Divane, Ramazan’ın içindeki hırsı görür ve “*Hırs gömleği bu (...)*” der. Derken bozkırda su bulmak için kuyu kazan bir adama rastlarlar. Ramazan, onun bozkırda boş yere su aradığını düşünürken adam vazifesinin suyu aramak olduğunu, illa suyu bulmak gibi bir beklentisinin olmadığı söyler. Ciritçi Abdullah ona alageyiği sorar. Adam, “*Bilirim, bilirim amma sular çekildi, yağmurlar kesildi, alageyikler buraları terk etti amma suyu bulursanız alageyiği de bulmuş gibi olursunuz.*” diyerek cevap verir. Yolculuk devam eder ancak artık iyice yorulan Ramazan’ın sabrı tükenmiştir. Ciritçi Abdullah ısrar eder: “*Eskiler, yolun doğru olup olmadığını anlamak için alageyiği takip ederlermiş. Biz hâlâ alageyiği bulamadığımızı göre yolumuz doğru değil demektir. (...)*” (34. Bölüm).

Hiç beklenmedik bir zamanda bozkırda yağmur yağmaya başlar. Yolculuk esnasında karşılaştıkları kuyu kazan adam, “*Suyu bulursanız alageyiği de bulmuş gibi olursunuz.*” demişti. Dediği gibi de olur, yağmurun gelişyle Ramazan arkasını dönüp baktığında alageyiği görür. Demek ki umut vardır ve gördüğü alageyik yeniden başlamak için Ramazan’ı yüreklendirir. Böylece Ramazan; hayallerinin gerçekleşeceğine yeniden inanmaya başlar, kasabayı ve her şeyi terk edip gitmekten vazgeçer. Bu sırada Cemile, bozkırda doğum yapmaktadır ve orada bulunan Veysel de Ramazan gibi alageyiği görür. Ramazan’ın yolculuğu, izleyen herkese hayatlarında yol gösterecek önemli öğütler ihtiva eder. İnsanın dünyada mutlu ve huzurlu olabilmesinin yolu hırsı bırakmaktan geçer. Hırsı bırakmak ise elinden geleni yaptıktan sonra sonucu elde etme konusunda beklentisiz olmak, beklentiye kapılmadan sevmek, beklentisizce çalışmakla mümkün olabilir.

Türk kültüründe geyik, mukaddes sayılan hayvanlardan biridir. Destanlara, mesnevilere, menkıbe ve efsanelere konu olarak Türk kültürü ve edebiyatının neredeyse her alanında yer alır. Aytaş’ın değerlendirmelerine göre geyik, birdenbire ortaya çıkıp insanları doğru yola ileten ve aniden kaybolan kutsal bir hayvandır (1999: 162). Dizide, geyik motifinin öne çıkan özelliklerinden biri olan “doğru yolu gösterme” ele alınmıştır. Geyik motifi bu özelliğiyle 34. bölümden başka 41. bölümde de kullanılmıştır. Yûsuf kıssasının işlendiği bu bölümde, Döndü hem rüyasında hem de kaybolan Doktor Kenan’ı ararlarken alageyiği görür. Benzer şekilde 54. bölümde Ciritçi Abdullah, Sefer’in geçirdiği ameliyat sırasında alageyik görür ve bunu ameliyatın başarılı geçtiğine dair bir işaret olarak yorumlar.

2.4.3. Gelincik Çiçeğinin Hikâyesi

Gelincik; şakâyık, şakâyık-ı nûmâniyye, dağ lalesi, gelindüğmesi, Hz. Hüseyin’in çiçeği gibi adlarla da anılan bir kır çiçeğidir. Tül gibi ince, kırmızı yapraklarıyla bir gelin kadar narin ve zarif görüldüğünden dolayı gelincik denilir. Ankara yöresinden derlenen bir halk hikâyesine göre Hz. Peygamber, miraçta Kerbela şehitlerini gelincik tarlası şeklinde görür. Hz. Hüseyin Kerbela’da şehit olduğundan dolayı gelincik, Hz. Hüseyin’in çiçeği olarak adlandırılır. Hem Kerbela hadisesi hem de çiçeğin ortasında bulunan karalık sebebiyle gelincik, acının sembolüdür (Şimşek, 2023: 378). Gelincik’in ortasındaki siyahlık, çoğu kez âşkın bağındaki aşk ve ayrılık yarasıyla ilişkilendirilir.

65. bölümde Dilek, ameliyat masasında “*Taner, Taner... Bu çiçeğin adı, çiçeğin adı ne?*” diye sayıklar. Rüyasında çocukluğuna gider. Taner’le birlikte kırlarda dolaşıp çiçek toplarlarken bir gelincik görür, çiçeğin adını sorduğunda Taner, onun gelincik olduğunu söyler ve devamında “*Dedem hikâyesini anlatmıştı bir keresinde. Kavuşamayan âşıkların çiçeğiymiş o. Gelin, kayanın üstünden düşmüş; düştüğü yerde bitmiş bu çiçek, adı da gelincik çiçeği olmuş.*” der. Hikâyedeki gelinin hazin sonunu yaşayan Dilek, Gönül Dağı’ndan düşen kayalar sebebiyle hayatını kaybeder. Ciritçi Abdullah onun şehit olduğunu söyler. Dizide, Dilek ve Taner’in yarım kalan aşklarını anlatmak üzere gelincik çiçeğinin hikâyesine yer verilir. Kaynaklarda böyle bir hikâyeye rastlanmazken gelincik’in, kavuşamayan âşıkları ve hüznü temsil ettiği görülür.

2.4.4. Ağlayan Kaya

Dilek ölür, onun ölümü başta annesi ve Taner olmak üzere herkesi ağlatır. Taner, kucığında bebeği ile onu mezarı başında ziyaret eder. Yanında amca oğulları

Veysel ve Ramazan vardır. Taner, iç ses hâlinde Dilek'i anlatır: “(...) *Dilek, yıllar sonra bile anlatılacak bir masalın kahramanı oldu. Geride bir bebek, bir mezar ve ağlayan bir kaya bıraktı. Geride ağlayan bir Gönül Dağı bıraktı, Gönül Dağı'nın bütün âşıkları gibi.*” (65. Bölüm). Gönül Dağı'nda, gerçekten, kayaların arasından gözyaşlarını andıran damlaların döküldüğü Ağlayan Kaya denilen bir yer oluşur.

Dizide Dilek'in ölümüne ağladığı söylenen Ağlayan Kaya, halk arasında bu adla anlatılan efsaneleri çağrıştırmaktadır. Anadolu'da birçok yerde Ağlayan Kaya adıyla bilinen yerler ve buralara ilişkin anlatılan efsaneler vardır. Doğal oluşum sonucu kayaların içinden sızan tatlı suyun damlama görüntüsü verdiği Şile'deki Ağlayankaya mevkii bunlardandır. Efsaneye göre, bu yörenin zengin tüccarı Dimitri Ağa'nın kızı Eftelya ve Mehmet adındaki öksüz bir çoban birbirlerine sevdalanır ancak engelleri aşıp bir türlü kavuşamazlar. En sonunda el ele tutuşup kendilerini Şile'nin azgın sularına bırakıp gözden kaybolurlar. Bu olaya şahitlik eden kaya dayanamayıp ağlamaya başlar. O günden sonra da gözyaşları hiç dinmez, damla damla yaş akıtır. Ağlayankaya'yla ilgili olarak anlatılan bu efsanenin yaşanmış, gerçek bir hikâyeye dayandığı söylenir (“Ağlayankaya efsanesi”, t.y.).

2.4.5. Kalburla Güneş Toplayan Adam

Divane olarak da bilinen Kalburla Güneş Toplayan Adam, dizinin en dikkat çekici karakterlerinden birisidir. Bozkırın ortasında küçük bir kulübede yalnız başına yaşar. Yıllar önce kaybettiği âmâ eşi için elindeki kalburla “*Tuttum seni, attım içeri.*” diyerek güneş toplayıp kulübeye doldurur çünkü eşinin mezarı kulübenin içindedir. Eşinin görebilmesi için çok uğraşan ancak buna muvaffak olamayan Divane, eşi vefat ettiğinde adeta onunla birlikte ölür, kulübede onun mezarının yanına bir mezar da kendi için kazar. Lakabı Divane'dir ancak kendisi “akıllı deli” tabir edilen arif, veli bir kişidir. Ciritçi Abdullah'ın yakın arkadaşı olan Divane, ibret ve hikmet dolu sözleriyle hem diğer dizi karakterlerine hem de izleyicilere ders verip yol gösterir.

Kalburla Güneş Toplayan Adam'ın hikâyesi, izleyici tarafından büyük ilgi görmüş, bu hikâyenin gerçek olup olmadığı merak edilirken internette konuyla ilgili çeşitli haber ve videolar yayınlanmıştır. Kaynak verilmeden çeşitli mecralarda aktarılan ve popüler kültürde yaygın olan anlatıya göre Divane'nin hikâyesi; yaşanmış, gerçek bir hayat hikâyesine dayanır. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olduğu 1800'li yıllarda Tırnova'da çiftçilikle uğraşan Müslüman bir aile yaşar. Mehmet ve Fatme birbirini çok seven ama evliliklerinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen çocukları olmayan mutlu bir çifttir. Fatme, geçirdiği bir hastalık sonucunda gözlerini kaybedince mutluluklarına gölge düşer. Mehmet'in, çok sevdiği eşinin gözlerini açtırmak için başvurmadığı hekim, gitmediği şifacı kalmaz. Elinde avucunda ne varsa bu uğurda harcar. Son çare olarak eşini payitahttaki hekimlere göstermek için İstanbul'un yolunu tutar ancak bundan da bir sonuç alamaz. Fatme eve dönüş yolculuğunda, Tırnova'ya yakın bir yerde vefat eder. Büyük bir acı yaşayan Mehmet, eşini vefat ettiği yerde defneder ve mezarın başından ayrılmaz. Fatme'nin ölümüyle Mehmet de kabre girmiş gibidir. Eşinin mezarının yanına kendi mezarını kazar, orada yatıp kalkar. Bir müddet sonra mezarın bulunduğu yere bir kulübe yapıp hayatta iken ışığı getiremediği eşi için “*Tuttum seni, attım içeri.*” diyerek kalburla güneş toplamaya başlar. Köylüleri yanına geldiğinde onları tanımaz. Köylüler onun hâline acıyıp her gün sırayla ona yemek getirirler ancak o, “Bu azığı Allah gönderdi.” demeyen kişinin yemeğini yemez. Halk onun veli olduğuna inanır ve efsanesi dilden dile dolaşmaya başlar. Günün birinde eşinin mezarının yanına kazdığı mezara uzanmış bir hâlde iken vefat eder (“Kalburla güneş toplayan adamın gerçek hikâyesi”, t.y.). Diziyile büyük oranda örtüşen bu efsane, dizideki Divane karakterine temel teşkil etmiştir.

3.Sonuç

Bu makalede, Gönül Dağı dizisinin ilk 65 bölümünde yer verilen kıssa ve hikâyeler tespit edilerek içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda dizide toplam 22 anlatı tespit edilmiştir. Bunlardan 5'i peygamber kıssası, 10'u dinî-tasavvufî-ahlaki hikâye, 2'si aşk hikâyesi, 5'i de efsane türünde anlatılardır. Dizide yer verilen kıssa ve hikâyeler konuları ve kaynakları bakımından çeşitlilik gösterir. Peygamber kıssaları ile ilgili anlatılar *Hz. İbrâhim'in Ateşine Su Taşyan Karınca* ve *Müht-i Süleymân* dışında *Kur'an-ı Kerim*'e dayanırken konusunu ve ilhamını *Mesnevî*, *Mantıkı't-tayr*, *Sözler* gibi dinî-tasavvufî gelenekte önemli bir yeri olan eserlerden alan hikâyeler de vardır. Yanı sıra bir hikâyenin Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* romanında geçmesi dikkat çeker. Bazı hikâyelerin kaynakları tam olarak tespit edilemezken bunların popüler kültürde yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülür. Bazıları da kaynağını gelenekten alsa bile televizyona uyarlanırken değişikliği

uğrayabilmiştir. Dinî-tasavvufi-ahlaki hikâyeler başlığı altında verilen anlatıların önemli bir kısmını temsili hikâyeler oluşturur ve bunlarda ağırlıklı olarak hürs teması işlenir. Kıssa ve hikâyeler kimi zaman ana hatlarıyla anlatılır kimi zaman ise bir kelime, kelime grubu ya da cümlelerin bağlam içinde kazandığı anlamlar bütünüyle kıssa ve hikâyeye işaret edilir, telmihte bulunur. İkinci gruptaki kullanımların sayısı da az değildir. Kıssa ve hikâyelere yönelik ortaya çıkan kullanımlar dizinin anlam dünyasını zenginleştirdiği gibi izleyicinin kültürel birikimine de katkı sunar. Bilhassa Ciritçi Abdullah karakteriyle ön plana çıkan bilge kişilik hem dizi kahramanlarına hem de izleyiciye yol gösterir. Dizide, kahramanların içine düştükleri çıkmazlardan kurtulup kendilerine ve hayata dair yapıcı ve onarıcı çözümler geliştirmeleri amacıyla yer verilen kıssa ve hikâyeler ağırlıklı olarak hikmet ve nasihat üslubunun bir parçasıdır. Bununla birlikte söz konusu kıssa ve hikâyeler kuru bir nasihat ya da usandırıcı tekrarlar şeklinde verilmez, senaryo içerisinde ustaca ve başarıyla kurgulanır. Böylece izleyici de bu hikâyelerde kendinden, kendi hayatından bir şeyler bulur, eksiklerini tamamlar. Sonuç olarak Gönül Dağı dizisinde kıssa ve hikâyelerin özellikle hikmet ve nasihat üslubu çerçevesinde başarılı bir şekilde kullanıldığı görülür. Kıssa ve hikâyeler ve onlara yapılan göndermeler sayesinde geçmişle bugünü birleştiren bir anlam zenginliği ve derinliği ile duygu ve düşünceler daha güçlü ve etkili bir biçimde izleyiciye aktarılır. Dizide yer verilen peygamber kıssaları, dinî-tasavvufi-ahlaki hikâyeler, aşk hikâyeleri ve efsaneler televizyon vasıtasıyla farklı bir bağlamda günlük hayatın bir parçası hâline gelir. *Kur'ân-ı Kerîm, Mesnevî, Sözlür, Mantıku't-tayr, Şem' u Pervâne, Mahmûd ile Ayâz, Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn* hatırlatılır. Asırlarca sözlü ve yazılı kültürde ele alınıp kuşaktan kuşağa aktarılan eserler ve anlatılar, zamanın gereği ve günümüz insanının ihtiyaçları doğrultusunda “ikincil sözlü kültür” ortamında yeniden üretilir. Böylece gelenekteki dinî, tasavvufî ve edebî birikim korunur ve yaşatılır. Dizi bu hâliyle eski dönemlerin hikâye anlatıcısına benzer bir şekilde geniş halk kitlelerini bilgilendirme, eğlendirme ve düşündürme işlevi görür. Gönül Dağı dizisi, kıssa ve hikâyelerin geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkili bir eğitim aracı olduğunu ve televizyon dizilerinde kıssa ve hikâyeler bağlamında gelenekten faydalanmanın mümkün olduğunu gösterir. Televizyon dizilerinde kıssa ve hikâyelere yer verilmesi, geleneğin topluma mal edilmesinin yanında insani ve evrensel değerlerle donanmış ideal insan tipinin yetiştirilmesine de katkı sağlayacağı için Gönül Dağı, geleneğin imkânlarından faydalanma konusunda yayın hayatına yeni başlayacak diziler için örnek teşkil eden bir yapıdır. Gönül Dağı dizisi örnekleminde gerçekleştirilen bu araştırmayla kıssa ve hikâyeler bağlamında geleneğin yeniden üretilmesi ve yeni nesillere aktarılmasında dizilerin bir katkısının olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Not: Bu makale, Doç. Dr. Gülay Karaman danışmanlığında Bartın Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi Belda Kara'nın yürütücülüğünü yaptığı TÜBİTAK 2209-A 2022/1 Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenen 1919B012207767 numaralı projede elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Ağlayankaya efsanesi. (t.y.). Erişim adresi <https://sile.bel.tr/kesfet/dogal-guzelliklerimiz/aglayankaya-efsanesi>.
- Armutlu, S. (2009). Kelebeğin ateşe yolculuğu: Klasik Fars ve Türk edebiyatında Şem' ü Pervâne mesnevileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (39), 877-907. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39678>.
- Aslantaş, M. (2021). Televizyon dizilerinde izleyicilere sunulan kültürel öğeler: Gönül Dağı dizisine yönelik bir içerik analizi. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 6 (16), 438-456. <https://doi.org/10.46872/pj.449>.
- Aytaş, G. (1999). Türk kültür ve edebiyatında geyik motifi ve “Haza destan-ı geyik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6 (12), 161-170. Erişim adresi https://isamveri.org/pdfdr/D01093/1999_12/1999_12_AYTASG.pdf.
- Baştürk Soydemir, H. (2023). Halk anlatılarındaki bilge tipinin “Gönül Dağı” adlı dizideki temsilcisi: Ciritçi Abdullah. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 1-20. <https://doi.org/10.61904/sbe.1268334>.
- Bediüzzaman Said Nursî, (2016). *Sözlür*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Canım, R. (2021). *Divan edebiyatının kaynakları*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Çağrı, M. (2006). Nasihat. *İslâm ansiklopedisi* içinde (Cilt 32, 408-409. ss.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Hallac-ı Mansur (2002). *Tavasın ene'l-Hak* (Çev. Y. Güneç). İstanbul: Yaba Yay.

- İlhan, Y. (2024). *Medya kültür ilişkisi bağlamında Gönül Dağı dizisinde halk kültürü unsurları* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Kalburla güneş toplayan adamın gerçek hikayesi. (t.y.). Erişim adresi <https://hhaber.net/9578/kalburla-gunes-toplayan-adamin-gercek-hikayesi/kalburla-gunes-toplayan-adamin-gercek-hikayesi-2/>.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavruk, H. (1998). *Eski Türk edebiyatında mensûr hikâyeler*. İstanbul: MEB Yay.
- Kaya, S. (2022). *Yerli televizyon dizilerinin din ve değerler psikolojisi açısından incelenmesi: Gönül Dağı ve Yasak Elma örnekleri* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Kaya, S. ve Kımtar, N. (2022). Yerli iki televizyon dizisinin din ve değerler psikolojisi açısından karşılaştırılmalı olarak incelenmesi: (Gönül Dağı ve Yasak Elma örnekleri). *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9 (4), 387-416. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/73282/1184201>.
- Kıssalar/menkibeler... karınca ve Hz. İbrahim. (2019). Erişim adresi <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kissalarmenkibeler-karınca-ve-hz-ibrahim-756922.html>.
- Kindî (2002). *Felsefî risâleler* (Çev. M. Kaya). İstanbul: Klasik Yay.
- Köle, B. (2016). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde gemi metaforu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 1869-1877. Erişim adresi <https://www.sosyalarastirmalar.com/archive.html>.
- Kur'ân-ı Kerîm ve açıklama meâlî* (2007). Haz. H. Karaman, A. Özek, İ. K. Dönmez, M. Çağrı, S. Gümüş ve A. Turgut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Levend, A. S. (1967). Divan edebiyatında hikâye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 15, 71-117. Erişim adresi <https://tdkbelleten.gov.tr/sayi/16>.
- Livaneli, Z. (2017). *Huzursuzluk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Mevlânâ (2009). *Mesnevî tam metin* (Haz. A. Karaismailoğlu). Ankara: Akçağ Yay.
- Onay, A. T. (1996). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar*. İstanbul: MEB Yay.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve yazılı kültür: sözün teknolojileşmesi* (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yay.
- Özdemir, A. (2007). *Bütün yönleriyle Türk halk edebiyatı bilgileri*. İstanbul: Bordo Siyah.
- Özdemir, N. (2008). *Medya kültür ve edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Platon (1997). *Phaidros* (Çev. H. Akverdi). İstanbul: MEB Yay.
- Şengül, İ. (2022). Kıssa. *İslâm ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, 498-500. ss.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2007). *Üniversiteler için eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Şimşek, S. (2023). *Ankara'da çiçek ve çiçekçilik kültürü üzerine halk bilimsel bir inceleme* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Topbaş, O. N. (2021, Kasım). Hak dostlarından hikmetler / Aziz Mahmud Hüdâyî (r.a) - 2. *Altınoluk Dergisi*, 429. Erişim adresi <https://www.altinoluk.com.tr/arsiv/sayi-429>.
- Tuğluk, İ. H. ve Çiğa, Ö. (2018). Değerler eğitimi yönünden klâsik hikâyelerimizin önemi: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (21), 18-29. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/61628/920298>.
- Türkdoğan, M. G. (2011). *Klasik Türk edebiyatında Yusuf u Züleyha mesnevileri üzerine mukayeseli bir çalışma*. Erişim adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78432/klasik-turk-edebiyatinda-yusuf-u-zuleyha-mesnevileri.html>.
- Yılmaz, A. T. (2024). *Medyanın sözlü kültürü aktarmadaki rolü: Gönül Dağı dizisi örneği* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Zavotçu, G. (2009). Ney'in öyküsü ve divân şiirinde işleniş. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (39), 719-751. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39670>.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
